

Biblijske teme u djelima Mavra Vetranovića

Novak, Ana Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:163890>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ANA PAULA NOVAK

**BIBLIJSKI MOTIVI U DJELIMA
MAVRA VETRANOVIĆA**

Zagreb, 2024.

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

ANA PAULA NOVAK

**BIBLIJSKI MOTIVI U DJELIMA
MAVRA VETRANOVIĆA**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Viktoria Franić Tomić

SADRŽAJ

SAŽETAK

1. Uvod.....	8
2. Mavro Vetranović Čavčić.....	9
3. Orfeo i biblijski motivi.....	10
4. Prikazanje od poroda Jezusova.....	12
5. Suzana čista.....	14
6. Posvetilište Abramovo.....	16
7. Biblijski motivi u Vetranovićevom Pelegrinu.....	20
8. Ostali biblijski motivi u Vetranovićevom stvaralaštvu.....	22
9. Zaključak.....	25
10. Popis literature.....	26

SAŽETAK

U završnom radu pod nazivom *Biblijski motivi u djelima Mavra Vetranovića* analiziramo onaj korpus dramskih i u manjem obimu epskih tekstova u kojima autor reinterpreтира starozavjetne i novozavjetne teme. Budući da se Vetranovićevo stvaralaštvo dijeli u tri faze i da je žanrovski raznoliko osvjetlit ćemo stilske značajke, kako one koje su knvencionalne za srednjovjekovnu poetiku, tako i one ranonovovjekovne provenijencije.

KLJUČNE RIJEČI: Mavro Vetranović, biblijski motivi, renesansna drama, srednjovjekovna drama, ranonovovjekovno kazalište.

1. Uvod

Biblija kao sveta knjiga kršćana, izvor je i uporište kršćanske književnosti. Od Epa o Gilgamešu, gdje se spominju kršćanski motivi poput potopa Noine arke, Biblije kao vrhovne knjige čovječanstva uopće do drugih značajnih autora koji obrađuju kršćanske motive: Aurelije Augustin kao vrhovna figura Katoličke Crkve i njezin svetac, poznat po brojnim djelima o kršćanskom nauku, među kojima je djelo O kršćanskome nauku – *De doctrina Christiana*, Toma Akvinski uz svojih pet dokaza za Božju egzistenciju, među velikanima crkvenog nauka, moraju se istaknuti i Anselmo Canterburyjski, Albert Veliki i Bonaventura. Među autorima čija su književna djela inspirirana religioznim temama valja istaknuti Dantea Alighieria, koji ima svoju predodžbu pravednog i časnog života: „Njegovo znamenito djelo Božanstvena komedija predstavlja putovanje pripovjedača Dantea kroz Pakao, Čistilište i Raj u kojemu susreće mnoštvo ljudi, od Adama do svojih suvremenika“¹, potom Vetranovićeva i njegovo „Uskrnutje Isukrstovo“, Silvija Strahimira Kranjčevića koji je u svojim djelima opisivao izdaju Kristovih sljedbenika, Ivu Andrića koji kršćanske motive vezuje uz bosanske franjevence, A. B. Šimić koji u svojoj lirici iskazuje religijski skepticizam – prelazio je, često, iz vjere u nevjeru, iz sigurnosti u nemir i sumnju, iz skepse u obzorja razočaranja i apsurdna, i obratno: iz sumnje i nevjere u povjerenje, tihu rezignaciju ili doživljenu vjeru², te Fjodora Mihajlovića Dostojevskog koji je u svojim djelima ispitivao snagu vlastite religioznosti. I sam je Mavro Vetranović stoljećima prije Dostojevskoga, u različitim inačicama i obradama iste teme Posvetilišta Abramovog, iskušavao različite religijske iskaze, pa je u jednoj od verzija Abraham diskutirao sa samim Jahvom, da bi u drugoj inačici dramski protagonist bio blizak starozavjetnom predlošku, pa je bespogovorno sina prinio na žrvenik. U ovom radu analizirat ćemo prikazanja Posvetilište Abramovo, Uskrnutje Isukrstovo, dramu Suzana Čista, srednjovjekovnu formaciju Orfeo i druga djela u kojima se pojavljuju biblijski motivi kao što je poema Pelegrin, te na samom kraju, izdvojeni stihovi iz ostalih biblijski inspiriranih Vetranovićeveih pjesama.

¹ Vereš, T., Toma Akvinski i Dante Alighieri, Crkva u svijetu: Crkva u svijetu, Vol. 17 No. 4, 1982., str. 336.

² Šimundža, D. (1982). Odrzi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Antun Branko Šimić — pjesnik religioznih nemira. Crkva u svijetu, 17 (2), 146-168. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/89941> Pristup omogućen: 15.5.2024.

2. Mavro Vetranović Čavčić

Jedan od istaknutih hrvatskih renesansnih književnika generacije rođene 80-ih godina 15. st., koja je počela književno stvarati na prijelazu u 16. st., jest Mavro Vetranović.³ Rođen je u Dubrovniku 1482. u domu pučke obitelji talijanskog podrijetla, koja je u to vrijeme imala nadimak Čavčić. Vetranovićeva prisutnost u dubrovačkim književnim zbivanjima 16. stoljeća trajala je sedamdesetak godina. Riječ je o razdoblju kada se literarni ukus mijenjao, pa prema svjedočanstvima pojedinih književnika, oko sredine stoljeća, menčetičevsko se ljubavno pjesništvo zbog svojih ustaljenih izraza doživljavalo staromodnim.⁴ Iako je Vetranović u Dubrovniku i u drugim južnohrvatskim sredinama bio književnim autoritetom, ipak iz očista teorije recepcije, nije nebitno dovesti u pitanje horizont očekivanja onodobnih recipijenata. Jesu li pedesetih i sedamdesetih godina stoljeća Vetranovićevi religijski spjevovi i prikazanja zadovoljavali tadašnje želje čitateljstva i gledateljstva, odnosno koji su Dubrovčani, u bibliotekama i kazališnoj publici, konkretizirali njegova djela.⁵ Vetranovićev opus dijeli se na tri faze književnog stvaralaštva. Prva faza u kojoj su nastali *Historija od Dijane* – „u Istoriji od Dijane stvara se harmoničan svijet dubrave kojom upravlja razumna i pravedna vlast koja u skladu s božanskim zakonima...“⁶, *Lovcem i vilom* i *maskeratama* nagoviješta „mladenačku“ i mističku tematiku. Drugo Vetranovićevo razdoblje popraćeno je intelektualnim skepticizmom, autor se povukao u osamu i propituje vlastitu religioznost. U tom razdoblju nastaju *Suzana čista*, *Posvetilište Abramovo* i brojna druga djela. Akademik Franjo Švelec posljednju fazu Vetranovićeva književnog stvaralaštva opisuje kao „pjesnikov pokušaj da nađe izlaz iz razočaranja i sumnji u oduševljenju za prirodni način života i predavanje misticizmu.“⁷ U ovom razdoblju nastaju *Pjesanca Orfeu*, *Pjesanca muzam* i brojne druge. Pretkraj života Vetranović se povlači na otočić sveti Jakov, a umire u devedest i četvrtoj godini života.

³ Vončina, J. (1970). *O jeziku Mavra Vetranovića*. *Croatica*, 1 (1), 51-70. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/209199> Pristup omogućen 16.5.2024.

⁴ *Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća*, Pet stoljeća hrvatske književnosti (PSHK), knj. 5, priredio: Rafo Bogišić, Matica hrvatska - Zora, Zagreb 1968, str. 377.

⁵ Vončina, J. (1981). *MAVRO VETRANOVIĆ IZMEĐU GOVORA I JEZIČNE TRADICIJE*. *Filologija*, (10), 353-370. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183926> Pristup omogućen 16.5.2024.

⁶ Dulibić-Paljar, D. (2018). Religijski diskurs o djevičanstvu u Istoriji od Dijane Mavra Vetranovića. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, (56/1), 117-146. <https://doi.org/10.21857/m3v76t64xy> Pristup omogućen: 21.5.2024.

⁷ Franjo Švelec, »Mavro Vetranović / B. Književni rad.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 6-7 (1960): 319.

3. Orfeo i biblijski motivi

Književni povjesničar Petar Kolendić opservira da Vetranović izuzev dramskog djela o naslovnom Orfeju često spominje antičkog junaka i njegova tugovanja i u drugim svojim tekstovima.⁸ Teatrolog i književni povjesničar Slobodan Prosperov Novak u svojoj knjizi Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića, a što opetuje i u hrestomatiji koju priređuje zajedno s filologom Josipom Liscem Hrvatska drama do narodnog preporoda, piše dramatološku studiju u kojoj ističe da je Orfej, prema ranonovovjekovnim poetičkim konvencijama, prefiguracija Krista. Vetranovićeva drama inspirirana je srednjovjekovnim dramama iste tematike, a otvara se Orfejevom žalopojkom o Euridiki. U prvom djelu drame, sva pozornost je na Orfeu, tek u drugom djelu dramska se radnja preusmjerava na Euridiku kada odlazi Karonovom lađom. Njezina bol i tuga zauzimaju glavno mjesto u dramskom postupku i zato je razumljivije da se upravo ona okrenula.⁹ Središnji dio drame predstavlja Orfeov razgovor s duhom. Taj je dijalog zanimljiv jer se u njemu razotkriva Orfeov lik.¹⁰ Orfej stoji pred vratima pakla, homologno Vetranovićevom Kristu pred vratima pakla u Posvetilištu Abramovom. Motiv lire bio je veoma značajan, kako u srednjovjekovnoj drami, tako i u Vetranovićevom Orfeu. Taj neuklonjivi atribut kod Orfeja, lira na kojoj svira i uz koju pjeva, čini se neizbježnim da ga se interpretira i u antičkom, a potom i renesansnom značenju čak kad bi to bilo i protiv svjesnih nakana samog autora.¹¹ Srednjovjekovni psalmi upravo u Bibliji imaju svoje uporište, što se ponavlja u oba spomenuta djela. Jednako kao što Orfeo uz svoju glazbu slavi Boga, tako se i u biblijskim fabulacijama kroz svečanosti uz instrumente slavi Bog. Drama nije sačuvana u cijelosti, izostaju početak i kraj, zbog čega možemo tek nagađati razloge Euridikina osvrtnja. Dramatizacija njezine boli i tuge zauzimaju središnje mjesto u djelu, zbog čega možemo zaključiti da je njezin lik interpretiran prema srednjovjekovnim pogledima na ženu kao nositeljicu istočnoga grijeha.¹²

⁸ KOLENDIĆ, Petar, Vetranovićev 'Orfeo', Nastavni vjesnik, Zagreb 1909, knj. XVII, svezak 10, str. 83, bilješka 2

⁹ Bogišić, Rafo, Mitološka igra Mavra Vetranovića, Anali Historijskog instituta JAZU, X–XI, Zagreb, 1966.

¹⁰ Leo Rafolt i dr. (2004.) Hrvatska književna baština, Ex Libris str. 254.3

¹¹ Leo Rafolt i dr. (2004.) Hrvatska književna baština, Ex Libris str. 254.

¹² Bogišić, Rafo, Mitološka igra Mavra Vetranovića, Anali Historijskog instituta JAZU, X–XI, Zagreb, 1966.

Drama završava Euridikinim pozdravljanjem djevice iz luga, a njezino obraćanje tim ženama stihovano je po uzoru na stihove kanconijera prvih dubrovačkih petrarkista (Bogišić 1966: 266):¹³

Svi, ki ste u lugu ovomuj ostali

i žalos i tugu ljuvenu poznali,

mene Euridiče slišajte svi sada,

gdi cvilim i viču gorčije od jada,

sried luga zelena, er me tač prostrieli

strelica ljuvena, ter moj duh rascvieli, (s. 587–592)

Svi, ki ste u lugu ovomuj ostali

i žalos i tugu ljuvenu poznali,

mene Euridiče slišajte svi sada,

gdi cvilim i viču gorčije od jada,

sried luga zelena, er me tač prostrieli

strelica ljuvena, ter moj duh rascvieli, (s. 587–592)

¹³ Bogišić, Rafo, Mitološka igra Mavra Vetranovića, Anali Historijskog instituta JAZU, X–XI, Zagreb, 1966.

4. Prikazanje od poroda Jezusova

U Prikazanju od poroda Jezusova Vetranović najmanje govori o Mariji, Isusu ili Josipu, jer je i prolog, i kasnija razrada motiva prerasla u pastirsku dramu, u eklogu.¹⁴ Glavna okosnica dramske radnje usmjerena je na reakcije pastira kada prime vijest o Kristovu rođenju. U činu dominira prizor s anđelima i opisom nebeske svjetlosti. Zadivljeni prekrasnim prizorima na nebu, govore pastiri:

Jeda su izasle ke vjedi iz dubrave,

ter nas su sad našle da nas svijeh zatrave;

jeda li ike vile od gore zelene

zorom su isplile iz vode studene;

jeda li ka druga taj družba od vila

izašad iz luga sad se je skupila,

ter se priobrazi, moj Vule, prid nami,

da nas svieh porazi, da nas svieh zamami.

(Od poroda Jezusova, SPH IV, str. 424, 209-216)

Motiv vile, u ovom kontekstu može predstavljati Djevicu. Vile kao sljedbenice božice Dijane, prefiguracija su biblijske Djevice. Vile slave Božjeg sina i raduju se navještenju. Možemo vidjeti i motiv rođenja Isusa Krista, koji se također spominje u Evanđelju po Mateju:

¹⁴ Bratulić, J. (1981). MAVRO VETRANOVIĆ IZMEĐU BIBLIJE I APOKRIFA. Filologija, (10), 267-273. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183918> Pristup omogućen 20.5.2024.

A rođenje Isusa Krista zbilo se ovako. Njegova majka Marija, zaručena s Josipom, prije nego se sastadoše, nađe se trudna po Duhu Svetom. (Matej 1,18)

Dok je on to snovao, gle, anđeo mu se Gospodnji ukaza u snu i reče: "Josipe, sine Davidov, ne boj se uzeti k sebi Mariju, ženu svoju. Što je u njoj začeto, doista je od Duha Svetoga. (Matej 1,20)

5. Suzana čista

Mavro Vetranović dramatisirao je i biblijsku fabulaciju o Suzani iz Knjige proroka. Međutim, Vetranović proširuje repertoar dramskih lica i tako odstupa od biblijskoga predloška. Ponajprije, dok se u biblijskom tekstu spominju samo Suzana, njen muž Joakim i sin Danijel, Vetranović imenuje dvojicu staraca – rabi Izak i rabi Ilijakin – kao i odvjetnike Fanula i Batuela, sudce Ezera i Dizona.¹⁵ U Bibliji se pojavljuje motiv ljiljana kao metafora „čiste duše“, te je upravo Suzana utjelovljenje čistoće i pokornosti. Izdvojena je temeljna vrijednost koja se spominje u Vetranovićevom djelu: Suzanina vjernost prema Joakimu, princip kojega se protagonistica drži čak i pred smrću. Joakim ju obasiplje nježnošću i uspoređuje je sa „izabranim cvijetom“

Joakim odgovara Suzani:

*O draga Suzano, ljuvljena i mila,
Vazda si me s ufano i vjerno ljubila;*

...

Kamo tvoj dobri glas, moj cviete izabrani,

....

Bila si ogledalo svih divic i žena¹⁶

Suzana odgovara Joakimu:

...

*A ti znaš, moj druže, kako te ja ljubih
i vjerna do duše kako te ja služih.*

¹⁵ Musić, F. (2007). SUZANA ČISTA MAVRE VETRANOVIĆA. Hum, (2.), 346-357. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/230475> Pristup omogućen: 15.6.2024.

¹⁶ Stari pisci hrvatski (SPH), knjiga IV., Zagreb, 1872., str.366.

Suzana:

*Hvalu ću dat bogu i tvojoj ljubavi,
koji me nebogu od smrti izbavi;
i dokli na svitu živa sam neboga.*

Ne može se ni danas u potpunosti potvrditi izvođenje Suzane čiste na pozornici, iako pretpostavljamo da su recipijenti imali veliki utjecaj za samo djelo. Naime, u drami se, kao i u brojnim srednjovjekovnim prikazanjima, pojavljuje kolektivno lice puka koji Suzanu prati kroz sve trenutke (od uhićenja pa do presude zbog navodnog preljuba). Danijel kroz djelo brani Suzanu, te poziva da se kazne „lažni svjedoci“. Kroz dobrotu Danijelova lika, možemo vidjeti i obrise samog autora.

*Da joj se vrati čas, do čijeme jes živa,
a znat će svaki vas da ništo nije kriva.*

Izvođenje Suzane čiste u Kazalištu Marina Držića 2001.godine.

6. Posvetilište Abramovo

Drama se otvara Jahvinim zahtjevom u kojem od Abrahama traži da žrtvuje sina Izaka. Pojavljuje se lice ucviljene majke Sare koja sluti opasnost u kojoj će se naći njezin sin jedinac, a drama se raspliće glasom anđela koji zaustavlja Abrahamov bodež na sinovljevu vratu i objavljuje mu Gospodinovu nagradu za bespogovornu odanost – janje koje će žrtvovati namjesto sina. Naime, u ovom djelu starozavjetna priča o Bogu, Abrahamu, Izaku i Sari arhetipski je zapamćena i tumačena u psihoanalitičkom ključu, u kojemu je antagonizam oca i sina signal za dešifriranje paralelogramaodnosa među ovim, u književni diskurs transformiranim likovima.¹⁷ Dramatiziran je odnos oca i sina; s jedne strane otac koji strahuje od Božjeg suda, a s druge sin koji ne sluti neposrednu opasnost. Postoje kroz povijest različite dramatizacije starozavjetne fabulacije o Abrahamovoj žrtvi. Dubrovčanin Mavro Vetranović piše Posvetilište Abramovo, oko 1546, nakon reinterpretacije iste teme Pietera Keegstra, ali tri godine prije istoimene drame Francuza Théodora de Bèzea, a sve u skladu s renesansnom poetikom i novim čitanjima starozavjetnoga predloška. Ovi će pisci probuditi Abrahamovu ženu Saru, ali ne u središtu prizora i bez motivacije, nego u prvim scenama drame. Nekadašnja nebitna *dramatis persona* promeće se u protagonisticu Izakove drame.¹⁸ Zanimljivo je da kroz cijelo djelo Sara nema nikakav utjecaj na radnju.

Ter me boli duša, ter velmi tugujem,/ gdje kako grmuša strepti prid kragujem./ (PA, 247).

Kad bi Sara bila u posjedu svih informacija, mogla bi se u ovoj dramskoj metamorfozi mitske priče preobraziti u najsubverzivnije lice dramske historiografije.¹⁹ Sara kroz svoju patnju za sinom, kroz djelo postaje potpuno ravnopravna sa svojim mužem. Prvi je put prikazano da i žena ima pravo izraziti svoje osjećaje kroz nesretan čin. Viktoria Franić Tomić i Slobodan Prosperov Novak u svojoj studiji o Abrahamovoj žrtvi zaključuju da je pisac preopisao dramsko lice Sare kao kontaminaciju starozavjetnog teksta o Abrahamu, u kojemu izostaje svaki emocionalni naboj iz novozavjetnog teksta o Bogorodici, koja je prva biblijska majka s pravom na majčinsku patnju.²⁰

Rafo Bogišić interpretira pastoralne elemente u Vetranovićom Posvetilištu Abramovom pa zaključuje da dramski pisac prikazuje lugove, šume i dubrave prepune opasnosti, a taj ugođaj se može najvjernije dočarati multipliciranjem motiva faune, što se odnosi uglavnom na divlje životinje i poneku fantastičnu: zvijeri, zmija, krilati i ognjeni zmajevi, vukovi, pantere, lavovi i slično.²¹ Motiv anđela, koji se

¹⁷ Franić Tomić, V. i Prosperov Novak, S. (2012). Abrahamova žrtva u hrvatskoj dramskoj književnosti i njezine europske inačice. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, (50), 199-258.

¹⁸ Pieter Keegstra, Abraham sacrificiant de Théodore de Bèze et le théâtre calviniste de 1550 à 1566, Haag, 1928.

¹⁹ Franić Tomić, V. i Prosperov Novak, S. (2012). Abrahamova žrtva u hrvatskoj dramskoj književnosti i njezine europske inačice. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, (50), 199-258.

²⁰ Isto.

²¹ Bogišić, Rafo. 1968. O hrvatskim starim pjesnicima. Matica hrvatska, Zagreb

pojavljuje u gotovo svakom Vetranovićevom djelu, predstavlja čistoću i dobrotu. On je taj koji donosi blagoslovljene vijesti i novi početak.

Dobra vas čes prati s anđelom u družbi,/ lje ću ja ostati sviem stanom u tužbi./ (PA, 250)

Franić Tomić i Novak kompariraju ovu Vetranovićevu dramu s djelom francuskog reformatora i teologa Theodorea Beza. Vetranovićev dijalog Abrahama i Sare nešto je složeniji jer u njemu sudjeluju sluškinje, dok u francuskoj verziji drame sudjeluju samo supružnici, te se na koncu uključuje Izak, koji se oprašta od zabrinute majke.²² U trećem činu Bezeovoga djela, kada Abraham ide žrtvovati sina jedinca, u pozadini majka izgovara tužaljku:

Sara: Plus on vil, plus on voit, hélas,

Que c'est que de viure cy bas !

Soit en mari, soit en lignée,

n'y eut oncques femme née

Autant heureuse que ie suis.

Mais i'ay tant endure d'ennuis

Ces trois derniers iours seulement,

Que ie ne say pas bonnement

Lequel est le plus grand des deux:

Ou le bien que i'ay receu d'eux.

Ou le mal que i'ay enduré

En trois iours qu'ils ont demeuré.

Ne nuict ne iour ie ne repose,

Et si ne pense à autre chose

Qu'à mon seigneur & à mon lils.

A vray dire, assez mal ie fis

De les laisser aller ainsi.

Ou de n'y estre allée aussi.

De six iours sont passez les trois:

Que trois, mon Dieu ! toutesfois

Trois autres attendre il me faut.

Hélas, mon Dieu, qui vois d'enhaut

²² Franić Tomić, V. i Prosperov Novak, S. (2012). Abrahamova žrtva u hrvatskoj dramskoj književnosti i njezine europske inačice. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, (50), 199-258.

Et le dehors le dedans,

Vueilles accourcir ces trois ans:

Car à moy ils ne sont point iours.

Fussent-ils trente fois plus cours.

Mon Dieu, tes promesses m'asseurent:

Mais si plus long temps ils demeurent,

l'ay besoin de force nouvelle,

Pour souffrir vne peine telle.

Mon Dieu, permets qu'en toute ioye

Bien tost mon seigneur ie reuoye,

Et mon Isaac que m'as donné,

l'accolle en santé retourné.²³

Prijevod na standardni hrvatski jezik:

Sara: Što više vrijeđamo, to više vidimo, jao,

Kakav je život dolje!

Bilo kao muž ili kao loza,

nije se rodila žena

Sretan koliko i ja.

Ali izdržala sam toliko nevolja

Samo ova zadnja tri dana,

Što ne kažem dobro

Što je veće od ta dva:

Ili dobro koje sam od njih primio.

Ili bol koju sam pretrpio

Za tri dana su ostali.

Ni noći, ni dana, ne mirujem,

A ako ne misliš ni na što drugo

Samo mom gospodaru i mom sinu.

²³ Citirano prema kritičkom izdanju T. de Bèze, *Abraham sacrificiant: tragédie française*, tiskanom u Parizu 2006. Izvadak iz knjige *Abrahamova žrtva u hrvatskoj dramskoj književnosti i njezine europske inačice* (SPN I VFT, 2012.)

Iskreno rečeno, dosta sam loše prošla

Pustiti ih ovako.

Ili ni tamo nisam otišao.

Od šest dana prošla su tri:

Samo tri, Bože moj! međutim

Trebam još tri čekanja.

Jao, Bože moj, koji vidiš odozgo

I izvana unutra,

Želimo skratiti ove tri godine:

Jer za mene to nisu dani.

Pa makar bili i trideset puta kraći.

Bože moj, tvoja obećanja me uvjeravaju:

Ali ako ostanu duže,

Treba mi nova snaga,

Trpjeti takvu bol.

Bože moj, daj to u svoj radosti

Vrlo brzo moj gospodaru primio sam,

I moj Izak kojeg si mi dao,

vratio se zdrav.

7. Biblijski motivi u Vetranovićevom Pelegrinu

Djelo započinje tužnim monologom Pelegrina, koji traga za duhovnim mirom kojega nikako ne može pronaći. Piligrinova reagiranja na okolno zbivanje, osobito ona koja se bilježe upravnim govorom, sadržavaju u sebi neobično mnogo klišeiziranih i ponovljivih elemenata.²⁴

*Da najdem mjesto toj, gdje bih se nastanil
I gdi bi život moj u goju sahranil;
gdi bi mi sunašce ljubeno i milo
ledeno srdačce i moj duh stopilo
da ledeni mrazan ne budem tužiti,
sunčanu prijazan čiem budu združiti” (Pelegrin, 82.str)*

Biblijski motivi dominiraju u prizoru Piligrinova susreta s ovcom. Prilikom toga susreta, životinja se odjednom pretvori u djevicu. Piligrin u djelu zamoli djevicu, da mu pokaže put, a ona mu daruje zlatnu jabuku, koja će ga čuvati od nemani. Piligrin se prilikom prolaska kroz perivoj tužaljkom obraća Bogu:

*Utoj se u mene moja svijes povrati,
nu tužbe pakljene ni moj trud ne skrati;
ter ne vijem, moj Bože, taj žalos i tuga

što podrijet ne može mē srce iz kruga,
gdje meni svijes reče: Svud zdesna i slijeva
obajdoh daleče što sunce opsijeva,
i što sam obašla ja, trudna svijes tvoja, (Pelegrin, 183.str.)*

Gordana Čupković u studiji Prikazi uma u Vetranovićevu Pelegrinu naglašava da Vetranovićev putnik napušta uzlaznu liniju tipičnoga anagogijskog putovanja, čime se u znatnoj mjeri odmiče od

²⁴ Kravar, Z. (1981). EMBLEMATIKA VETRANOVIĆEVA “PELEGRINA”. Filologija, (10), 315-324. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183923> Pristup omogućen 15.5.2024.

tradicionalnoga dualizma, a time i od tradicionalnih alegorija i simbolizacija.²⁵

Nadalje, u djelu se pojavljuje simbol vepara. „U kršćanskoj predaji vepar simbolizira demona, bilo da ga uspoređuju s prascem, proždrljivcem i pohotnikom, bilo da se misli na njegovu silovitost koja podsjeća na žar strasti, bilo opet da se misli na to kakvu štetu ostavlja za sobom kad prođe kroz polje, voćnjak ili vinograd.“ (Chevalier i Gheerbrant, 2007: 814). Vepar je u Bibliji imao negativne konotacije, onim „koji čini štetu“. U Vetranovićevu Pelegrinu vepar je onaj koji kažnjava ljude zbog njihove sklonosti ka samoožaljevanju. Veprovi zubi u ovom spijevu simboliziraju opomenu:

*Grbav se videći vaj meni nebogu,
i od osla još uši i oči od sove,
da život moj tuži za plačne darove,
ke meni darova vilinja ta mlados,
vrhu sveh jadova da ćutim tuj žalos“ (Vetranović, 1872: 141).*

²⁵ Čupković, G. (2018). Prikazi uma u Vetranovićevu Pelegrinu. *Filozofska istraživanja*, 38 (3), 573-588. <https://doi.org/10.21464/fi38308> Pristup omogućen 15.5.2024.

8. Ostali biblijski motivi u Vetranovićevom stvaralaštvu

Josip Bratulić u svom članku pod nazivom *Mavro Vetranović između Biblije i apokrifa* naglašava da se u Vetranovićevu opusu isprepliću dva svijeta, sasvim različita po postanku, ali u pjesnikovu shvaćanju potpuno pomirena, podešena prema čovjeku 16. stoljeća, prizemljena, prilagođena njegovim prilikama. To je svijet biblijskih junaka iz pera pisca koji je kaluder i pjesnik, dum Mavar Vetranović. Taj svijet je Vetranović oblikovao svojim odgojem, studijem i zvanjem.²⁶ U *Prikazanju kako bratja prodaje Jozefa* autor slijedi biblijsko »pripovijedanje«. Pastoralni elementi u tom dramskom djelu proizlaze iz same biblijske »priče«, odnosno iz činjenice da je riječ o stočarskim plemenima.²⁷ Vetranović domeće originalan prizor Josipova plača na majčinom grobu. Stihovi koji opjevavaju susret djevice i Josipa iz Vetranovićeva pera glase ovako:

*A sada na kolo zlaćeno uzidi,
ter hodi oholo, neka to svak vidi,
er si ti uzvišen, svoj časti dostojni,
vas moj puk podnižen neka t' se pokloni.
Još ti se djevica izvrsna dariva,
draga ljubovnica da s tobom pribiva. (s. 1253–1258, str. 279)²⁸*

Kroz prikazanje se provlači motiv Božjeg suda kojemu nitko ne može uzmaći, već kada nas sustigne, moramo se pokoriti i moliti za oprost:

*Pravedni božji sud pravo nas sudi sad
da ovi, bratjo, trud trpimo i taj jad,
zašto se niko nas onada ne smili
od braca oni čas kad grozno procvili,
privezan kad staše u tužnoj nezgodi,
ter plačno moļaše – vaj! – da se slobodi!
a ne bi smiļenje ni bracke ljubavi
da grozno cviļenje ñegovo ustavi;
a zato sud božji na naše neharstvo
ovdi nas podloži u ovo sužanstvo. (s. 1363–1372, str. 282)²⁹*

²⁶ J. Bratulić, *Vetranović i biblija*, FILOLOGIJA 10 (1980/B1), sI. 267-V3.

²⁷ Švelec, F. (1985). *Vetranovićeva prikazanja i srednjovjekovna tradicija*. Dani Hvarske kazališta, 2 (1), 293–314. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99999> Pristup omogućen: 15.5.2024.

²⁸ Mavro Vetranović, *Kako bratja prodaje Jozefa*, Građa za povijest književnosti hrvatske, VII, Zagreb, 1912

²⁹ Isto.

Prikazana je unutarnja borbe protagonista kroz njegovu tužaljku u kojoj izražava kajanje jer je pošao putem zla:

Moj bože pravedni, s nebesa pogledaj
u moje tužne dni koje me stište vaj,
gdi sam se ja stanil u tuđe priļute,
pri kieh sam sve zbil žalosti minute.
Jaoh moje zle zgode i tamne pečali
kuda me sad vode? tko da me požali
gdi nebog vas prèdâm, gdi život moj vene,
[s] svieh strana gdi gledam okolo tuđine! (Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića, JAZU, 1871, s. 517–524, str. 258)

Marin Franičević ističe da je Vetranović likove oživio dajući im osobine ljudi kakve je susretao u vlastitom životu.³⁰ Od ostalih prikazanja i pjesanci, valja spomenuti i Pjesancu gospodi krstijanskoj, u kojoj se kršćanskim vladarima sugerira da prekinu međusobna ratovanja i okrenu se osmanskom, poganskom neprijatelju:

*O kralji, a za toj ljuveno molim vas,
prikloni svak stijeg svoj i oružnu oholas,
smirte se meu vami rad božje ljubavi;
grozni plač [s] suzami neka se ustavi,
da narod ne jada, koji ste cvijelili,
koji ste do sada oružjem dijelili.
Neka se raduju, neka se vesele,
koji sad tuguju i mira ki žele;
neka se cvilen'je zabude s porazi,
kad vaše smiren'je svijetu se porazi.³¹*

U pjesanci smrti grešnik se u predsmrtnom trenutku obraća Bogu:

*Nu, Boze, pokli ti, jed'ina kriposti,
taj pehar da piti, ki sinku ne prosti
ni djevi blazenoj ka Isusa porodi,*

³⁰ Marin Franičević, Franjo Švelec, Rafo Bogišić, *Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva*, knj. 3, Liber, Mladost, Zagreb, 1974, str. 117.

³¹ Mavro Vetranović: *Pjesme*; SPH, knj. IV, prir. V. Jagić, A. Kaznačić i Đ. Daničić, Zagreb 1872.

kojom se velik broj suianstva slobodi:

*O Boze ljuveni, o Boze uzmnnoz'it,
prislo je i meni zdravicu tuj pop'it³²*

U pjesanci Šturku, pastir se obraća zrikavcu, kako bi ga zamolio za radost i veselje u njegovim teškim trenucima. Pritom sve nebeske ptice pjevaju laudu Djevici Mariji:

*Samo pjesan nije čut tvoju
Mimo ptice sve ostale
Ke s Danicom rajsku poju
Ter nebesku Djevu hvale.
Dragi šturče i ljuveni,
Ako nijesu tuge koje
U travici u zeleni
Obujmile srce tvoje,
Pokomoli malo glave,
Pomoli se iz travice
Bez prikora i zabave.³³*

U pjesmi Pjesanca divici autor Bogorodicu oslovljava sintagmom „kruno svih žena“:

*Pričista djevice i majko blažena,
anđelska kraljice i kruno svijeh žena,
ka od zgar nad nami veće ner sunce sjaš
i nebo zvijezdami kraljuješ i vladaš,
kraljuješ i svijet saj i ostali svaki stvor,
gospoja kako taj, ku čtuje rajski dvor;
kojoj je dana vlas i krijepos od boga,
kraljevat po vijek vas vrh stvora svakoga
od zvijezda u kruni s goruštom svjetlosti,
kom se svijet napuni vjekušte milosti; (PD, Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića, JAZU, 1871.)*

³² (1988). Izbor iz djela Mavra Vetranovića (Odabrao Rafo Bogišić, akcentuirali Milan Moguš i Josip Vončina). Dani Hvarškoga kazališta, 14 (1), 269-310. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/103780> Pristup omogućen: 15.5.2024.

³³ Mavro Vetranović: *Pjesme*; SPH, knj. IV, prir. V. Jagić, A. Kaznačić i Đ. Daničić, Zagreb 1872.

9. Zaključak

U Vetranovićevom bogatom književnom opusu, dominiraju kršćanski motivi, kako starozavjetni, tako i novozavjetni. Prema ranonovovjekovnim poetskim konvencijama Vetranović je nerijetko kristijanizirao antičke motive što je slučaj u njegovoj drami o Orfeju, jednako kao što je prema napucima srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih teoloških autora starozavjetne teme interpretirao u Jedan od najboljih opisa Mavra Vetranovićasvakako je onaj biskupa Jurja Carića iz kojega jasno proizlazi da je Vetranović biblijskim temama još izravnije prionuo u drugoj fazi svojega stvaralaštva: *Izniman, smion u mladosti, skroman i pobožan u zrelosti koliko mu je to dopuštao njegov vatreni temperament, bio je znavijek oslobođen onog sluganstva koje je prevladavalo u Italiji. (...) Kretao se svojom bogatom erudicijom i učenošću po prostorima talijanskog i latinskog mišljenja, ostajući uvijek jednom nogom na zavičajnom tlu.*³⁴ Zato možemo zaključiti da je Vetranović jedan od najznačajnijih hrvatskih pisaca religiozne, eksplicite biblijske tematike.

³⁴ Delbianco, V. (2019). *Ogled Hvaranina Jurja Carića o Mavru Vetranoviću*. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (1), 189-208.

10. Popis literature

PRIMARNA LITERATURA:

Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća, Pet stoljeća hrvatske književnosti (PSHK), knj. 5, priredio: Rafo Bogišić, Matica hrvatska - Zora, Zagreb 1968.

Franić Tomić, V. i Prosperov Novak, S. (2012). Abrahamova žrtva u hrvatskoj dramskoj književnosti i njezine europske inačice. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, (50), 199-258.

Mavro Vetranović: Pjesme; SPH, knj. IV, prir. V. Jagić, A. Kaznačić i Đ. Daničić, Zagreb 1872.

Marin Franičević, Franjo Švelec, Rafo Bogišić, Povijest hrvatske književnosti: od renesanse do prosvjetiteljstva, knj. 3, Liber, Mladost, Zagreb, 1974, str. 117.

Leo Rafolt i dr. (2004.) Hrvatska književna baština, Ex Libris str. 253,254.

Mavro Vetranović, Kako bratja prodaše Jozefa, Građa za povijest književnosti hrvatske, VII, Zagreb, 1912.

SEKUNDARNA LITERATURA:

Franjo Švelec, »Mavro Vetranović / B. Književni rad.« Radovi Instituta JAZU u Zadru 6-7 (1960): 319.

Bogišić, Rafo, Mitološka igra Mavra Vetranovića, Anali Historijskog instituta JAZU, X–XI, Zagreb, 1966.

Delbianco, V. (2019). Ogled Hvaranina Jurja Carića o Mavru Vetranoviću. Croatica et Slavica Iadertina, 15 (1), 189-208.

Kolendić, Petar, Vetranovićev 'Orfeo', Nastavni vjesnik, Zagreb 1909, knj. XVII, svezak 10, str. 83, bilješka 2

Keegstra, Pieter, Abraham sacrificant de Théodore de Bèze et le théâtre calviniste de 1550 à 1566, Haag, 1928.

Bogišić, Rafo. 1968. O hrvatskim starim pjesnicima. Matica hrvatska, Zagreb

INTERNETSKI ČLANCI I ČLANCI U ČASOPISIMA

Vereš, T., Toma Akvinski i Dante Alighieri, Crkva u svijetu: Crkva u svijetu, Vol. 17 No. 4, 1982., str. 336

Šimundža, D. (1982). Odrazi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Antun Branko Šimić — pjesnik religioznih nemira. Crkva u svijetu, 17 (2), 146-168. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/89941>
Pristup omogućen: 15.5.2024.

Vončina, J. (1970). O jeziku Mavra Vetranovića. Croatica, 1 (1), 51-70. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/209199> Pristup omogućen 16.5.2024.

Vončina, J. (1981). MAVRO VETRANOVIĆ IZMEĐU GOVORA I JEZIČNE TRADICIJE. Filologija, (10), 353-370. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183926> Pristup omogućen 16.5.2024.

Dulibić-Paljar, D. (2018). Religijski diskurs o djevičanstvu u Istoriji od Dijane Mavra Vetranovića. Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, (56/1), 117-146. <https://doi.org/10.21857/m3v76t64xy> Pristup omogućen: 21.5.2024.

Bratulić, J. (1981). MAVRO VETRANOVIĆ IZMEĐU BIBLIJE I APOKRIFA. Filologija, (10), 267-273.
Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183918> Pristup omogućen 20.5.2024.

Musić, F. (2007). SUZANA ČISTA MAVRE VETRANOVIĆA. Hum, (2.), 346-357. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/230475> Pristup omogućen: 15.6.2024.

Kravar, Z. (1981). EMBLEMATIKA VETRANOVIĆEVA "PELEGRINA". Filologija, (10), 315-324.
Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183923> Pristup omogućen 15.5.2024.

Čupković, G. (2018). Prikazi uma u Vetranovićevu Pelegrinu. Filozofska istraživanja, 38 (3), 573-588.
<https://doi.org/10.21464/fi38308> Pristup omogućen 15.5.2024.

Švelec, F. (1985). Vetranovićeva prikazanja i srednjovjekovna tradicija. Dani Hvarškoga kazališta, 2 (1), 293-314. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99999> Pristup omogućen: 15.5.2024.

Mavro Vetranović: Pjesme; SPH, knj. IV, prir. V. Jagić, A. Kaznačić i Đ. Daničić, Zagreb 1872.

Švelec, F. (1991). Paralelizam tematske orijentacije u hrvatskih pjesnika latinskog i hrvatskog izraza u XV. i XVI. stoljeću. Dani Hvarškoga kazališta, 17 (1), 28-43. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/99830> Pristup omogućen 15.5.2024.